

СЛОВА З НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ КОМПОНЕНТОМ ЯК МАРКЕРИ ІДІОСТИЛЮ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Наталія Шатілова. *Слова з національно-культурним компонентом як маркери ідіостилю Сидора Воробкевича.*

Наукова розвідка продовжує спостереження автора над ідіостилем видатного буковинського письменника – Сидора Воробкевича. Мовомислення майстра слова ґрунтується на поєднанні традиційних елементів з індивідуально-авторськими. У статті розглянуто слова, які надають художньому тексту народознавчого колориту та репрезентують специфіку мовної картини світу буковинських гуцулів. Лексеми з етносемантикою розглянуто як показники індивідуального стилю письменника.

Ключові слова: ідіостиль, національно-культурний компонент, етносемантика, етнографізм.

Natalia Shatilova. *Слова с национально-культурным компонентом как маркеры идиостиля Сидора Воробкевича.*

Научное исследование продолжает наблюдения автора над идиостилем буковинского писателя – Сидора Воробкевича. Мышление мастера слова основано на сочетании традиционных элементов с индивидуально-авторскими. В статье рассмотрены слова, придающие художественному тексту народоведческий колорит и представляющие специфику языковой картины мира буковинских гуцулов. Лексемы с этносемантикой рассматриваются как показатели индивидуального стиля писателя.

Ключевые слова: идиостиль, национально-культурный компонент, этносемантика, этнографизм.

Natalia Shatilova. *The words with national-cultural component as a marker of Sydir Vorobkevych's idiosyle.*

Scientific research continues the author's observations above idiosyle of the famous Bukovyna writer - Sydir Vorobkevych. Style of master of word is based on combination of traditional elements with individually-authorial. The article deals with a words giving to artistic text of ethnology colour and presenting the specific of language picture of the world of the Bukovina guzuls. Lexemes with ethnothematic are examined as markers of individual style of writer.

Key words: idiosyle, national-cultural component, etnohraphizm, ethnothymantic.

Проблеми взаємозв'язку мови і культури, мови й мислення, мови та етносу здавна перебували у колі наукових зацікавлень не лише мовознавців, але й учених інших галузей знань – філософів, культурологів, етнологів, фольклористів та ін. Представники мовознавчої науки у цьому аспекті розглядають мову як своєрідний код, як засіб творення картин світу, як спосіб відображення ментальності, як носій етнокультурної інформації. Вагомий внесок у розробку цих питань свого часу зробили такі учені, як В. Гумбольдт, О. Потебня, Е. Сепір, Б. Уорф, В. Костомаров, Ф. Буслаєв, В. Русанівський, М. Кочерган, С. Єрмоленко, В. Кононенко, В. Жайворонок, Н. Гуйванюк, Л. Дяченко-Лисенко та ін. У працях сучасних мовознавців пріоритетними стали дослідження етнографізмів, слів-концептів, лексико-семантичних або тематичних груп, властивого певному етносу синтаксування фрази, народознавчого колориту тексту, національно-культурного компонента в тексті, мовних засобів вираження національно-мовної картини світу та ін. Ці проблеми є актуальними у сучасній науковій парадигмі, оскільки „без урахування впливу того чи іншого етносу на мову, без опрацювання національно-культурного мовного компонента, – як слушно зауважує відомий учений В. Кононенко, – неможливо створити ефективну модель розвитку національної мови, тим паче української, у становленні якої народно-культурологічний чинник відіграв провідну роль” [6, с. 62].

Вивчення національно-мовної картини світу, яка, за В. Масловою, „пояснює „специфічне „забарвлення” цього світу, зумовлене національною вагомістю предметів, явищ, процесів, вибіркоким ставленням до них, породженим специфікою діяльності, способу життя і національної культури певного народу” [цит. за: 2, с. 641] передбачає звернення до художнього тексту й у цьому аспекті нерозривно пов'язане з дослідженням індивідуально-авторських картин світу, що містять інформацію про ментальність народу, літературу якого представляє той чи інший письменник. Дослідження ідіостилю письменника дає змогу виявити самобутні національно-культурні словесні образи в художньому тексті. Відомий дослідник індивідуальної авторської творчості, Н. Сологуб, зазначає, що „актуальним і перспективним видається дослідження мови творів чи окремого твору письменника через текст – як цілісної мовної єдності, у якій переплітаються картина світу народу, мовою якого пише письменник, та індивідуальна художня картина світу письменника, його світобачення” [10, с. 497].

Українські письменники XIX ст. спиралися на живу народну мову, звертаючись до неї у своїх художніх творах, демонструючи кращі зразки лексики, фразеології, словотвору, синтаксису, що були подекуди позначені говірковими рисами. Жива народна мова з її регіональними говірковими особливостями, на переконання Н. Гуйванюк, є неоціненним духовним джерелом для дослідників

історичного розвитку мови, а також для українознавчих студій. Дослідниця стверджує, що лексика народних говорів становить великий інтерес завдяки тому, що у словах, здавна створених народом, успадкованих і збережених наступними поколіннями, відображено історичний поступ народу, його різноманітне трудове життя, його світогляд, звичаї, вірування тощо [4, с. 88–89].

Лексику з національно-культурним компонентом значення мовознавці визначають як етнокультурознавчу (Т. Левченко), безеквівалентну (А. Волошина, Є. Верещагін, В. Костомаров, С. Флорін та С. Влахів), лінгвокультурологічну (В. Воробйов, В. Маслова), народознавчу, українознавчу (Н. Данилюк), національно-специфічну (Г. Іжакевич, В. Кононеко), слова-реалії (А. Федоров, Г. Шатков, Г. Чернов, Л. Соболев, Г. Томахін), національно-марковану (Л. Дяченко-Лисенко). У нашому дослідженні на позначення слів з національно-культурним компонентом значення ми послуговуємося терміном „етнографізми”, що їх П. Гриценко трактує в енциклопедії „Українська мова” як „різновид лексичних діалектизмів, що називають місцеві реалії й поняття, характерні для побуту і господарювання представників певної етнічної групи чи культурно-етнографічного регіону” [3, с. 178], а автори „Короткого тлумачного словника лінгвістичних термінів” (за редакцією С. Єрмоленко), визначають як „слова на позначення традиційних форм побуту, звичаїв, обрядів та ін.” [5, с. 58]. У літературній мові такі лексеми здебільшого не мають лексичних еквівалентів, їх входження в літературну мову зумовлене необхідністю позначення відповідних реалій і є джерелом розширення її словникового складу. Обираючи предметом дослідження етнографізми, виходимо з тези В. Кононенка, який зауважує, що „у створенні національно орієнтованої „картини світу” важливе місце займають, зокрема, найменування предметів повсякденного вжитку, які своїм внутрішнім наповненням, метафоричним уживанням передають специфіку національного життя часом більш послідовно й опукло, аніж описові стереотипи” [6, с. 64]. Під *національно-культурним компонентом* слова розуміємо його етносемантику, національну маркованість, що уможливило вираження матеріальної та духовної культури народу.

Мета нашої статті – проаналізувати слова, що містять національно-культурний компонент значення в ідіостилі Сидора Воробкевича (літературні псевдоніми – Данило Млака, Демко Маковійчук, Семен Хрін, С. Волох, Морозенко, Іван Іванів з Кіцманя, Сирота з Буковини та ін.) – вагомої постаті у культурному житті Буковини середини XIX ст., багатогранного таланту, у якому поєдналися покликання талановитого поета, прозаїка, драматурга, композитора, фольклориста, педагога, громадсько-культурного діяча, редактора буковинських часописів і навіть православного священика. За сорок років невтомної праці на ниві просвіти, красного письменства й музики „він зробив надзвичайно багато, заклавши разом з Юрієм Федьковичем підвалини української національної культури на Буковині, духовного відродження українців краю” [7, с. 42].

Наше дослідження є *актуальним*, оскільки, попри те, що життя і творчість видатного митця Буковини досить повно розкривають літературознавчі та мистецтвознавчі студії (праці П. Никоненка, М. Юрійчука, В. Лесина, М. Івасюка, М. Білинської, П. Баб'яка, С. Троян, А. Коржупової, В. Процюк, Ф. Погребенника, Б. Мельничука, О. Поповича, Ю. Гречанюка та ін.), мовне оформлення його художніх творів, авторська манера письма С. Воробкевича у сучасному мовознавстві вивчені, на жаль, фрагментарно (див. праці Т. Сорвілової, В. Шаблювського, Н. Мойсюк). Об'єктом окремого комплексного лінгвістичного дослідження індивідуальний стиль автора досі не ставав. Ця розвідка продовжує наші спроби розкрити постать буковинського письменника як мовну особистість із притаманними лише йому рисами індивідуально-авторського стилю.

На наше глибоке переконання, ідіостиль С. Воробкевича є цінним матеріалом для тих, хто цікавиться буковинським та гуцульським побутом, адже у своїх творах письменник приділяє значну увагу його опису. Мова його художніх творів насичена численними деталями побутового життя, що сприяє індивідуалізації авторської розповіді. Крім того, етнографічна лексика відіграє і стилістичну роль, відтворюючи мовний колорит буковинців та гуцулів, які є центральними посталями в художніх творах письменника. Не зважаючи на те, що С. Воробкевич вивчав українську мову самотужки, допитливий письменник добре був обізнаний із звичаями і традиціями своїх країв, оскільки довгий час провів у гірських селах, живучи серед сільського люду, вивчаючи місцевий побут.

Спостереження над ідіостилем буковинського письменника показали, що мова його художніх творів позначена яскравим національним колоритом. Однією з маркувальних рис творчої манери С. Воробкевича вважаємо уміле поєднання загальнолітературних мовних елементів з діалектними, зокрема тими, що позначені етносемантикою. Спробуємо визначити найхарактерніші з-поміж них, тобто ті, що притаманні індивідуально-авторському почерку письменника.

У словниковій статті видання „Українська мова. Енциклопедія”, П. Гриценко зазначає, що „значна частина етнографізмів є назвами різновидів реалій (або їх деталей), які широко відомі носіям мови, рідше – назвами предметів, понять, невідомих за межами побутування” [3, с. 178]. Серед етнографічних діалектизмів О. Пономарів виділяє назви одягу, назви страв місцевої кухні, назви житлових та господарських приміщень та їхніх частин, знарядь праці, предметів побуту тощо [11, с. 77]. Досліджуючи український національно-культурний компонент у мові художньо-історичної прози П. Куліша, автор кандидатського дослідження Слободянюк Н., виокремила 23 групи національно маркованих слів, найчисельнішими з яких є назви військових звань і посад; назви старовинного та сучасного одягу; головних уборів, взуття та прикрас до одягу, тканин; назви будівель та їх частин; назви професій, адміністративних та духовних посад, організацій [8, с. 15].

Аналіз фактичного матеріалу, дібраного з творів С. Воробкевича, дав нам змогу виокремити такі тематичні групи національно маркованих слів:

Назви їжі. У цій групі центральне місце займають номінації на позначення виробів з борошна, як-от: *варениця*¹ (с. 199) ‘виготовлений для вареників, розкачаний як коржик шматочок тіста, що його іноді варять і без начинки’, *галушка* (с. 279) ‘страва у вигляді різаних або рваних шматочків прісного тіста, зварених на воді або на молоці’, *завиваник* (с. 193) ‘вид пирога, рулет’, *книш* (с. 287), *книшик* (с. 529) ‘вид білого хліба з загорнутими всередину краями та змащеного салом або олією’, *кулеша* (с. 405) ‘страва з кукурудзяного борошна, мамалига’, *локишина* (с. 241) ‘виріб із прісного пшеничного тіста у вигляді тонких висушених смужок’, *кваша* (с. 437) ‘страва з гречаного чи житнього борошна з солодом, подібна до густого киселю’, *струдель* (с. 501) ‘пиріг, зроблений з коржа, змазаного начинкою та скрученого трубкою’. Яскраво представлена буковинська та гуцульська кухня й іншими назвами, напр.: *бараболя* (с. 219) ‘картопля’, *бриндзя* (с. 407) ‘сир з овечого молока’, *вурда* (с. 403) ‘варений невитриманий сир’, *головатиця* (с. 200) ‘народна назва самки лосося дунайського’, *губи* (с. 482) ‘гриби’, *гусянка* (с. 295) ‘кисляк із пареного молока’, *кастрадина* (с. 201) ‘буженина’, *каплун* (с. 319), *каплунок* (с. 505) ‘їжа з м’яса кастрованого півня’, *кип’ячка* (с. 321) ‘окріп’, *печеня* (с. 365) ‘запечене або смажене м’ясо’, *потравка* (с. 193) ‘соус, підлива’, *риж* (с. 193) ‘рис’, *салата* (с. 321) ‘салат’, *струг* (с. 200) ‘форель’, *студенець* (с. 440) ‘холодець’, *уклева* (с. 200) ‘риба’, *юшка* (с. 413) ‘суп м’ясний, картопляний, рибний і т. ін.’ тощо. Наприклад: [Марійка:] *Се по-моєму! Се весіллям пахне! Чую вже книш з бриндзею і студенець з часничком* (с. 200); *Принесла панна Катруся статечних, великих завиваників-галушок з рижом* (с. 193); *Тут бриндзя, вурда, гусянка і пстружки. Сідайте, легіні, живіться!* (с. 407).

Назви напоїв. Найекспресивнішими у цій групі є назви на позначення горілки: *горівка* (с. 277), *горілиця* (с. 527), *люра* (с. 503), *смердюха* (с. 412), *поправка* (с. 497), *потішниця* (с. 462), *нежурниця*, *паруха* (с. 502), *ганишівка* (с. 412), *контушівка* (с. 504), *сивуха* (с. 308) ‘недостатньо очищена хлібна горілка’, *оковита* (с. 405) ‘міцна горілка високого гатунку’, *запиканка* (с. 193) ‘горілка, заправлена прянощами і витримана певний час у гарячій печі’; а також назви всіляких наливок, як-от: *наливка* (с. 307) ‘солодкий спиртний напій, настояний на ягодах або фруктах’, *дерняк* (с. 151) ‘наливка з терену’, *сливовиця* (с. 201) ‘наливка зі слив’, *вишняк* (с. 466) ‘вишнева наливка’, *малинівка* (с. 510) ‘наливка з ягід малини’, *кминівка* (с. 498) ‘наливка з кмину’ тощо. Щодо інших спиртних напоїв, С. Воробкевич послуговується такими, як *брага* (с. 277) ‘спиртний напій різної міцності, рід пива’, *гарак* (с. 466) ‘ром’, *пуни* (с. 466) і *пунч* (с. 520) ‘міцний спиртний напій з рому, коньяку, вина тощо з цукром, водою, лимонним соком і т. ін., що його подають до столу підігрітим’, *рум* (с. 466) ‘ром’, *вино* (с. 194), *шаман* (с. 305) ‘шампанське’, *арак* (с. 319) ‘поширений на сході міцний спиртний напій, що виготовляється із соку пальми, рису, ячменю, пшениці та ін.’. Подибуємо також і назви не спиртних напоїв, напр.: *гербата* (с. 346) ‘чай’, *напиток* (с. 307) ‘напій’ тощо. Наприклад: [Сруль:] *Як не вірите, то ходіть і переконайтеся! Маю, нівроки, і пуни, і рум, і гарак, і вино, і вишняк...* (с. 466); [Гаврило:] *О, се горівочка! Не наша брага, смердюха. Пани на всім лучіше знаються, ніж ми, мужики: пан паном, а Іван Іваном... Як приправлять контушівку, кминівку, то пий до судного дня і все ся хоче* (с. 504).

Назви старовинного одягу та його деталей, тканин. Загалом на позначення збірного поняття одяг ми зафіксували назви з різною експресивно-модальною семантикою, порівн.: *одіж* (с. 296) ‘те саме, що одяг’, *гардероба* ‘увесь одяг однієї людини’, *стрій* (с. 506) ‘те, в що одягаються; одежа’,

¹ Цитуємо за виданням: Воробкевич С. Твори. – Ужгород: Карпати, 1986. – 567 с.

туалета (с. 241), тоалета (с. 524) 'одяг, убрання', *лахматте* (с. 319) 'лахміття; дуже старий, подертий одяг', *шмаття* (с. 262) 'дрантя, лахміття; купа одягу'. Щодо конкретних видів речей, то у творах письменника знаходимо такі: *багрянця* (с. 269) 'довгий верхній одяг з дорогої тканини багряного кольору, що його колись носили монархи', *гачі* (с. 416) 'штани', *горботка* (с. 477) 'спідниця', *жупан* (с. 249) 'теплий верхній чоловічий суконний одяг', *кабат* (с. 419) 'куртка', *камізелька* (с. 198) 'безрукавка; жилетка', *кармазин* (с. 280) 'старовинне дороге темно-червоне сукно; одяг із цього сукна', *кафтан* (с. 240) 'каптан, жупан', *кептар* (с. 284) 'у гуцулів – верхній хутряний одяг без рукавів', *кожух* (с. 31), *кожушок* (с. 258), *кожушина* (с. 533) 'довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини', *контуш* (с. 195), *кунтуш* (с. 303) 'верхній розпашний чоловічий і жіночий одяг заможного українського і польського населення 16–18 ст.', *панталони* (с. 303) 'штани', *плаття* (с. 250) 'одяг', *рипс* (с. 301) 'цупка вовняна, бавовняна або шовкова тканина у дрібний рубчик', *сардак* (с. 292), *сердак* (с. 85) 'рід верхнього теплового короткого сукняного одягу', *свитина* (с. 225) 'старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна (знака належності до простих людей)', *смуш* (с. 197) 'каракулевий комір', *струка* (с. 204), *сукенка* (с. 333) 'сукня', *сурдут* (с. 449), *сурдутина* (с. 189) 'сюртук', *фалба* (с. 312) 'складка на спідниці, платті', *чемера* (с. 241) 'старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду', *шарафан* (с. 312) 'спідниця з вибійки', *шаровари* (с. 249) 'штани такого крою, зібрані біля кісточок унизу, які є частиною національного одягу деяких народів', *шлярок* (с. 525) 'домашній халат', *штрупель* (с. 326), *юбка* (с. 206) 'юпка (верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (з рукавами))'. На позначення тканин, з яких шують одяг, фіксуємо назви: *адамашок* 'гатунок шовкової тканини; вироби з цієї тканини', *китайка* (с. 197) 'синя шовкова тканина', *габа* (с. 351) 'турецьке сукно білого кольору'. Назви на позначення різноманітного одягу нерідко у творах С. Воробкевича функціонують у сполученні з характерними національно маркованими прикметниками, як-от: *кастровий капелюх* (с. 197), *кравці снятинські* (с. 189), *крамський пояс* (с. 325), *струкові панталони* (с. 326), *черчикові строї* (с. 274) та ін. Наприклад: *Горенько має перчене! А покажи-но мені, який тобі сурдут ті снятинські кравці вишили?* (с. 189); ... *старий сафрановий шляфрок, струкові панталони, зелена з лискучими гудзиками камізелька, на ногах сафіянові домові черевики, в руці довгий цибух з файкою... от і вірна, правдива фотографія від чола до ніг пана Олімпія* (с. 303).

Назви посуду яскраво характеризують предметний світ буковинців та гуцулів, порівн.: *барівка* (с. 554) 'барило, бочка для вина, горілки', *бербениця* (с. 292) 'діжечка, барило', *бутельок* (с. 338) 'бутель', *ведро* (с. 39) 'відро', *дійниця* (с. 356) 'спеціальний посуд, що в нього доять молоко', *замисник* (с. 330), *збан* (с. 251) 'збан (лекоподібний глиняний, дерев'яний або металевий посуд для води, молока, квасу і т. ін.)', *карафка* (с. 326) 'графин', *коновка* (с. 364) 'відро', *корець* (с. 277) 'металевий або дерев'яний кухоль чи ківш із держакон', *мазниця* (с. 188) 'посуд для дьогтю', *макітра* (с. 435) 'вид глиняного посуду великого розміру напівсферичної форми з широким отвором', *макогін* (с. 375) 'дерев'яний стрижень із потовщеним заокругленим кінцем, яким розтирають у макітрі мак, пшоно тощо', *намисник* (с. 435) 'полиця для посуду в гуцульській хаті', *ополоник* (с. 463) 'велика ложка, якою насипають рідку страву', *плоска* (с. 278) 'пласка пляшка', *полоник* (с. 277) 'ополоник', *подумисок* (с. 193) 'різновид столового посуду, що має вигляд неглибокої миски або глибокої тарілки', *пугар* (с. 206) 'келих, кубок', *пуделечко* (с. 319) 'коробка', *решето* 'господарська річ у вигляді дерев'яного обода з натягнутою з одного боку сіткою для просіювання чого-небудь (зерна, борошна)', *рогач* (с. 428) 'довгий дерев'яний держак з двома металевими заокругленими різками на кінці, якими беруть і ставлять у піч або виймають з неї горщики, чавуни і т. ін.', *сито* (с. 255) 'натягнута на обруч густа сітка, крізь яку просівають борошно та інші сипкі речовини або проціджують що-небудь', *сосуд* (с. 434), *тарілець* (с. 193), *таріль* (с. 193) 'тарілка', *таця* (с. 330) 'піднос', *фарфурка* (с. 330), *фляшка* (с. 283) 'пляшка', *цебер* (с. 528) 'велика дерев'яна (рідше металева) посудина, що має вигляд зрізаної діжки, яку використовують для різних господарських потреб (для збирання помиїв, годівлі худоби і т. ін.)', *ведро* 'відро', *посуда* (с. 330) 'посуд' тощо. Наприклад: *Всюди стелились хороші пестрі турецькі дивани, гафтовані подушки сягали аж до сволоків, в закутині перед іконою пречистої горіла лампада, а в політерованім замиснику під склом стояла рядом срібна посуда: миски, фарфурки, таці і панські пугарі та карафки* (с. 330). *Дощику, дощику! Зварю тобі борщику В поливанні горщику; Люни з неба цебрами, Коновками, відрами, Кедровою дійничкою Над нашою пашиничкою Та над житом, тиеничкою!* (с. 356).

Назви прикрас та аксесуарів. З-поміж назв дівочих прикрас ми зафіксували такі, як: *галун* (с. 394) 'тасьма, вишита золотими або срібними нитками, яку пов'язують на що-небудь, нашивають на одяг і т. ін.', *дукат* (с. 206) 'жіноча прикраса у вигляді монети', *заполоч* (с. 367) 'кольорові бавовняні нитки для вишивання', *китиця* (с. 205) 'жмуток ниток, шнурків і т. ін., зв'язаних з одного кінця до купи, що є прикрасою, оздобою чого-небудь', *клеїноди* (с. 315) 'коштовності, самоцвіти', *кутас* 'прикраса у вигляді китиці на одязі тощо', *лента* (с. 263) 'стрічка' (ВТС), *пава* (с. 436) 'пір'їна павича як оздоба', *стяжка* (с. 491) 'вузька смужка тканини, що використовується як прикраса або для оздоблення чого-небудь; стрічка', *тасема* (с. 409) 'тасьма (вузька плетена або тканина стрічка з бавовняних або шовкових ниток, що використовується для оздоблення одягу, обшиття білизни тощо)', *хрустали* (с. 325) 'кришталеві прикраси', *цекіни* (с. 206), *цятка* (с. 367) 'вид скляного дрібного намиста, яким вишивають сорочки; намисто', *чічка* (с. 367) 'квітка'. До аксесуарів зараховуємо такі назви: *гаман* (с. 480) 'шкіряна сумочка для грошей', *мошонка* (с. 277), *мошенка* (с. 414) 'гаманець, капшук із такого мішечка', *пулярес* (с. 282) 'гаманець', *тайстра* (с. 370) 'велика торба, пошита із спеціально витканої пілки або полотна, що її носять на широкому тканому банорку', *черес* (с. 411) 'старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж із двох складених разом ременів так, що має всередині порожнину для грошей тощо', *ширинка* 'хустка' тощо. Наприклад: *А дівчата й собі: — А нам треба заполочі, цятки, чічки* (с. 367). *Крамар-хитрун набив мошонку грішми, поклонився громаді й потікся, куди очі понесли* (с. 362).

Назви приміщень, прибудов та їх елементів. Назви на позначення приміщень та прибудов яскраво характеризують територію, де триває життя буковинського гуцула, пор.: *гамарня* (с. 497) 'металоплавильна майстерня', *гамбарь* (с. 284) 'стодола; відділення в клуні, коморі, засік; зерносховище', *кліть* (с. 404) 'комора', *клуня* (с. 383) 'будівля для зберігання снопів, сіна, половин тощо, а також для молотби, віяння й т. ін.; стодола', *коleshня* (с. 304) 'хлів, стайня', *колиба* (с. 402) 'житло чабанів і лісорубів', *комора* (с. 383), *комірка* (с. 340), *комірчина* (с. 258) 'маленьке, тісне приміщення; кімнатка', *корчма* (с. 264), *корима* (с. 485) 'шинок, заїзд, де продавалися спиртні напої', *мешкання* (с. 326) 'житлове приміщення; житло', *обора* (с. 330) 'відгороджена частина подвір'я з приміщеннями для худоби', *пивниця* (с. 338) 'льох, підвал для зберігання алкогольних напоїв', *питель* (с. 444) 'млин, на якому змелюють біле борошно особливим помолом', *світлиця* 'найкраща кімната, в якій приймають гостей', *спіжарня* (с. 338) 'комора', *стайня* (с. 284) 'спеціальне приміщення, будівля, де тримають коней; конюшня', *стодола* (с. 284) 'будівля для зберігання снопів, сіна, половин тощо, а також для молотби, віяння і т. ін.; клуня', *трачка* (с. 304) 'лісопильня, тартак', *хижа* (с. 121) 'невелика убога хата; халупа', *хлів* (с. 383) 'сарай', *хороми* (с. 342) 'сіни', *шинок* (с. 278), *шинк* (с. 466) 'невеликий заклад, де продавалися на розлив спиртні напої; корчма', *альтана* (с. 97) 'покрита зверху легка будівля в саду, парку і т. ін. для відпочинку й захисту від сонця, дощу', *кошара* (с. 402), *кошничка* (с. 254) 'загорода або хлів для овець, кіз; вівчарня', *кошниця* (с. 284) 'висока й вузька повітка, виплетена з лози, куди зсипають кукурудзу в качанах', *окол* (с. 403) 'загорода для худоби'. Серед деталей побудов фіксуємо такі назви: *бантина* (с. 384) 'поперечна балка між кроквами', *бельведер* (с. 97) 'назва деяких палацових споруд, збудованих на високому місці', *бервено* (с. 310) 'колода', *дараба* (с. 24) 'пліт, збитий із дерев'яних кругляків', *драниці* (с. 304) 'дранка (тоненькі дощечки для оббивання стін і стелі під штукатурку, для покриття дахів і т. ін.)', *ковбок* (с. 292) 'колода', *кроква* (с. 384) 'два бруси, з'єднані в горішній частині під кутом і закріплені долішніми кінцями до стін будівлі, на яких тримається дах', *одвірок* (с. 289) 'боковий або верхній брус рами дверей', *острішок* (с. 451) 'нижній край солом'яної або очеретяної покрівлі, що нависає над стіною; стріха', *сволок* (с. 330) 'балка, яка підтримує стелю в будівлях', *стріха* (с. 547) 'нижній край солом'яної покрівлі, який звисає над стіною' тощо. Наприклад: *На горбу стояла його хата, хороша, як та писаночка, ціле обійстя його із стайнею, стодолю, кошницями і гамбарями виглядало, як панський двір* (с. 284); *Зате по хатах, по коморах, хлівах та клунях розвелася така сила мишей та щурів, що хоч клади на віз та вези на торг* (с. 383).

Назви хатнього начиння дають змогу читачеві уявити буковинську та гуцульську хату, пор.: *груба* (с. 300) 'піч, що служить для опалювання приміщення', *верша* (с. 203) 'сплетена з лози риболовна снасть, що має форму лійкоподібного кошика', *кіш* (с. 62) 'кошик', *клямка* (с. 190) 'пластинка з важільцем, якою зачиняють і відчиняють двері, хвіртку тощо', *накривка* (с. 278) 'предмет, що служить для закривання', *драперія* (с. 244) 'завіса на вікні або на дверях із тканини, зібраної м'якими складками', *канапа* (с. 326) 'диван', *ковер* (с. 394), *коверець* (с. 301) 'килим', *комода* 'комод (невисока шафа з висувними шухлядами, де зберігають білизну тощо)', *куфер* (с. 329) 'скриня', *налавник* 'вузька, килимова, тканина, якою покривають лави', *припічок* (с. 258) 'довгастих виступ для

лежання, прибудований до печі; лежанка', *скатерть* (с. 193) 'скатерка', *скорц* (с. 284) 'візерунчаста вовняна тканина, яку вішають на стіну як килим', *скриня* (с. 284) 'великий ящик із кришкою та замком для зберігання одягу, коштовних предметів тощо', *софка* (с. 301) 'саморобна кушетка; диван', *стеляж* (с. 302) 'стелаж', *тапчан* (с. 319) 'вид ліжка з дощок без спинок', *фотель* (с. 324) 'крісло'. *А хата не хата, але крамниця; усяким добром по саму стелю набита; пестрі вовняні скорци, налавники, кожухи, кептарі і сердаки* лежали, наче снопи в стозі; в писаних, крамських, кованих *скринях* білілися сріблом і лляні *полотна*, а на *скринях* тих безліч *подушок*, всі гаптовані, заповочню вишивані (с. 284); Тут було все упорядковано, все дорогими *килимами* застелено, і *тапчани*, і *канани*, і *ліжка* (с. 349).

Назви взуття та його деталей: *волока* (с. 200) 'мотузок, яким зав'язують постолі та обв'язують онучі на нозі', *обцас* (с. 198) 'підбор, каблук', *онучі* (с. 198) 'шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням', *опанки* (с. 206), *опинки* (с. 365) 'постолі', *пантофлі* (с. 525) 'м'які кімнатні туфлі, звичайно без закаблуків', *патинки* (с. 299) 'туфлі без закаблуків у деяких східних народів', *постолі* (с. 463) 'м'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри без пришивної підошви, яке звичайно носили з онучами, прив'язуючи до ніг мотузками (волоками)', *сап'янці* (с. 414) 'чоботи або черевики, пошиті із сап'яну', *чоботи* (с. 303) 'рід взуття з досить високими халявами' тощо. Наприклад: *Було увечері як почне онучі з ніг розвивати, то гадав бі-сь, що яку дитину з пеленок розвиває* (с. 198); *Біла, ріжним шовком гаптована юбка, шовком мережана сорочка, червоний ремінець з кільцями і з ножиком, червоні панчохи і маленькі опанки (постолі) підносили ще більше дівочу чудову вроду* (с. 206).

Назви знарядь праці. Буковинці та гуцули надзвичайно працьовиті люди, тому арсенал їхніх знарядь праці достатньо багатий, напр.: *бринч* (с. 471) 'бритва', *брус* (с. 304) 'обтесана чи обпиляна чотиригранна колода, довгий чотиригранний шматок каменю або металу, що застосовується на будівництві', *веретенце* (с. 76) 'ручне знаряддя для прядіння у вигляді тонкої палички з видовженими загостреними кінцями і потовщенням посередині', *вужівка* (с. 466) 'мотузка з лози', *дрюк* (с. 416) 'велика товста дерев'яна палиця', *клевець* (с. 369) 'молоток', *ковадло* (с. 289) 'залізна або сталева підставка певної форми, на якій обробляють метал, кують металеві вироби', *кросна* (с. 76) 'ручний ткацький верстат', *кужівка* (с. 375) 'частина прядки у вигляді кілка, на якого намотують прядиво, ланц (с. 528) 'ланцюг', *мотовило* (с. 413) 'знаряддя, пристрій для змотування пряжі, шовку тощо', *мотуз* (с. 368) 'грубий мотузок', *пильник* (с. 548) 'напилок, терпуг', *праник* (с. 252) 'дерев'яний гладенький валок для вибивання білизни під час прання', *рожен* (с. 452) 'довга палиця з загостреним кінцем', *топір* (с. 407), *топірчик* (с. 440). 'сокира', *точило* (с. 278) 'камінний або наждачний круг, а також наждачний верстат, за допомогою якого гострять різальні й колючі інструменти', *тупач* (с. 431) 'тупий ніж', *чепіга* (с. 85) 'рукоятка в плузі', *колик* (с. 275) 'кілок' тощо. Наприклад: ... *здорових десять пар сивих круторогих волів везло до недалекого города тертиці, опилки, бруси і лати, а шафар вертав завжди домів і здавав рахунок* (с. 304); *Із долотами та клевцями звиваються наші міщани, що аж страх!* (с. 369).

Назви зброї: *багнет* (с. 213) 'колюча зброя, яку звичайно насаджують на кінець дула рушниць; штик', *бич* 'кий або палиця, якою б'ють', *булат* (с. 205) 'сталевий клинок, меч; узагалі зброя', *бучок* (с. 491) 'палиця', *ганчар* (с. 211) 'кинджал', *гвинтівка* (с. 410) 'рушниця, у стволі якої є гвинтова різь', *карабелька* (с. 308) 'шабля', *карабінок* 'мисливська рушниця', *кріс* (с. 233) 'рушниця', *пищаль* (с. 210) 'старовинна вогнепальна зброя, схожа на рушницю', *пістолята* (с. 204), *пушка* (с. 362) 'рушниця', *списа* (с. 244) 'спис; мисливська зброя; рогатина', *стрільба* (с. 531) 'пищаль (старовинна вогнепальна зброя, схожа на рушницю)', *цівка* (с. 201) 'рушниця', *цізорик* (с. 412) 'складний ніжик', *чепілик* (с. 198) 'чепелик – ніж із відламаним кінчиком', *янчарка* (с. 211) 'вид старовинної вогнепальної зброї', *ятаган* (с. 205) 'старовинна холодна зброя, середня між шаблею й кинджалом, що має фігурний вигин, увігнуте лезо' та ін. Наприклад: *Пістолята у сріблі блищать, стрільби з арнавтським мосяжним ложем, порошниці золотом писані, а ганчарі, а ятагани... і не споминай!* (с. 205); [Гнат:] *Де мій кріс блисне, там все гине, як трава під косою* (с. 396).

Безперечно, етнографізми є яскравим мовними засобами створення національного колориту у творах С. Воробкевича. Частина таких лексем зафіксували укладачі „Великого тлумачного словника української мови” [1]. Більшість із них позначені стилістично обмежувальною позначкою *діал.* (як-от: *бриндзя*, *губи*, *гуслянка*, *кулеша*, *струг*, *потравка*, *скорц*, *фотель*, *бервено*, *гамарня*, *драниці*, *драперія*, *колешня*, *колиба*, *колик*, *кошниця*, *мешкання*, *спіжарня*, *трачка*, *вужівка*, *клевець*, *пильник*, *тертиця*, *топір*, *крисаня*, *кутас*, *мошонка*, *пулярес*, *бербениця*, *збан*, *коновка*, *пуделечко* тощо). Деякі лексеми у словникових статтях мають стилістичні позначки: *заст.* (як-от, *кав'яр*, *куфер*, *шинок*, *дукат*, *клеїноди*,

черчик, горілиця, оковита, шаман та ін.), рідко (як-от, каплун, хлів, фес, полоник, таріль, таця тощо), розм. (як-от, хижка, табака, кучма, лента, напйток, посуда тощо). З усієї кількості етнографізмів, дібраних із творів С. Воробкевича, лише невелика їхня кількість у словникових статтях мають позначку зах. (як-от, вурда, орябка, студенець, дараба, кліть, лани, плястер, файка, тайстра, чічка, гарак, гербата, намисник, плоска, пугар, фляшка тощо). Значна частина етнографізмів не увійшла до реєстру „Великого тлумачного словника української мови”, їх значення знаходимо на сторінках „Словника буковинських говірок” [9] (як-от: *окол, обцас, цізори́к, завиваник, кулеша, ри́ж, струдель, куфер, гамбарь, коверець, софка, замисник, барівка, пуделко, тарілець, фляшка, цебер, цятка, тупач* тощо), однак у текстовому масиві представлено лексеми, що не увійшли до реєстру словника, напр.: *опанки, ганчар, карабелька, пістолята, кастрадина, уклева, присмачка, стеляж, бутелька, фарфурка* тощо. Такі результати дослідження дають підстави виснувати, що мова творів С. Воробкевича, багата на лексику з національно-культурно семантикою, розкриває перед читачем мовну картину світу не лише українців загалом, а й буковинців та гуцулів зокрема. Національно-культурний компонент слів характеризує ідіостиль письменника як народознавчий. І це не випадково, адже, будучи залюбленим у рідне слово та рідний край, письменник разом з Ю. Федьковичем був „першим на Буковині, хто став писати твори народною мовою” [12, с. 49].

Отже, на основі проведеного дослідження можемо стверджувати, що мова творів С. Воробкевича є важливим джерелом інформації про історію матеріальної й духовної культури буковинців. Лексика з національно-культурним компонентом значення у творах письменника є не лише засобом номінації відповідних реалій, а й мовленнєвої характеристики персонажів, відтворення місцевого колориту. С. Воробкевич постає перед читачами неповторним стилістом фрази, з притаманними лише йому рисами індивідуального письменницького стилю. Індивідуально-авторська картина світу письменника носить буковинознавчий характер, витворюючи мовну картину світу буковинських гуцулів як невіддільної частини українського етносу, що безперечно, зумовлює подальші наукові студії.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. — 1440 с.
2. Вільчинська Т. „Індивідуально-авторська картина світу”: становлення поняття / Т. Вільчинська // *Ucrainica III Současná ukrainistika Problemy jazyka, literatury a kultury. 1. část. Sborník článků. IV Olomouke symposium ukranistu* (28. – 30. srpna 2008). — Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. — Р. 639—645.
3. Гриценко П. Ю. Етнографізм / П. Ю. Гриценко // *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.
4. Гуйванюк Н. Українознавчі аспекти живої народної мови / Н. В. Гуйванюк // *Українознавство*. — 2005. — № 4. — С. 87—91.
5. Єрмоленко С. Я. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бабик, О. Г. Тодор / за ред. С. Я. Єрмоленко. — К.: Либідь, 2001. — 223 с.
6. Кононенко В. І. Мова і народна культура / В. І. Кононенко // *Мовознавство*. — 2001. — С. 62—69.
7. Никоненко П. М. Сидір Воробкевич: Життя і творчість / П. М. Никоненко, М. І. Юрійчук. — Чернівці: Рута, 2003. — 208 с.
8. Слободянюк Н. Ю. Український національно-культурний компонент у мові художньо-історичної прози П. Куліша: автореф. дис. ... канд. філол. наук (спеціальність 10. 02. 01 – українська мова) / Слободянюк Наталія Юріївна. — К., 2001. — 20 с.
9. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н. В. Гуйванюк. — Чернівці: Рута, 2005. — 688 с.
10. Сологуб Н. Мова художнього твору як текст / Н. М. Сологуб // *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць* / [наук. ред. Б. І. Бунчук]. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. — Вип. 475—477: *Слов’янська філологія*. — С. 497—500.
11. Сучасна українська мова: [підручник] / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко / [за ред. О. Д. Пономарева]. — 2-ге вид., переробл. — К.: Либідь, 2001. — 400 с.
12. Троян С. С. Сидір Воробкевич і розвиток української культури на Буковині / С. С. Троян // *Українська мова на Буковині: минуле і сучасне: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції до 200-річчя української літератури та мови*. — Чернівці: Рута, 1998. — С. 45—54.